

In memoriam:
Aulis Aarnio (1937–2023)

Suomalaisen oikeusfilosofian keskeinen vaikuttaja, professori Aulis Aarnio kuoli Kangasalla 86-vuotiaana 28. syyskuuta 2023. Hän oli syntynyt Kymissä 14. toukokuuta 1937. Suomen Akatemian tutkijaprofessorina 1974–1982 Aarnio teki läheistä yhteistyötä maamme filosofien kanssa ja kasvatti tutkimusryhmäänsä kokonaisen sukupolven nuoria oikeusfilosofian harjoittajia. Hän toimi Suomen oikeusfilosofisen yhdistyksen puheenjohtajana 1979–1983 ja 1992–1995. Kansainvälisen menestyksen myötä hänestä tuli IVR:n (Internationale Vereinigung für Rechts- und Sozialphilosophie) presidentti 1983–1987 ja varapresidentti 1988–1995 sekä hollantilaisen teossarjan Law and Philosophy Library päätoimittaja.

Päästyään ylioppilaaksi Kangasalan yhteiskoulusta 1958 Aulis Aarnio suoritti Helsingin yliopistossa lainopin kandidaatin tutkinnon 1961 ja väitteli oikeustieteen tohtoriksi 1967. Väitöskirja käsitteli analyttisen oikeusteorian hengessä perillisen oikeusasemaa, ja myöhemmissä oikeustieteen tutkimuksissaan hän ansioitui perintöoikeuden ja avioliitto-oikeuden aloilla. Aarnio toimi Helsingin yliopistossa siviilioikeuden professorina 1970–1996, mutta siirtyi Tampereen yliopiston yhteiskuntatutkimuksen laitoksen johtajaksi 1991–2002 ja professoriksi 1996–2002. Samalla hän muutti sukunsa juurille Kangasalle Pirkanmaan maakuntaan.

Aarnio sai vaikutteita suomalaista oikeusteorian tienraivaajilta: Simo Zitting, Osvi Lahtinen, Otto Brusin, Kaarle Makkonen ja Lars D. Eriksson. Ratkaiseva inspiraatio tuli kuitenkin

akateemikko Georg Henrik von Wrightin normilogiikasta. Aarnio suhtautui kriittisesti oikeusrealistien näkemykseen, jonka mukaan oikeussäännöt ovat kuvauksia ja ennusteita tuomarien ratkaisutoiminnasta. Sen sijaan lainoppi eli oikeusdogmatiikka on hermeneuttinen tulkintatiede, joka tulkitsee ja systematisoi vallitsevaan oikeusjärjestykseen kuuluvia oikeusnormeja. Klassinen hermeneutiikka kehitettiin teologiassa ja kirjallisuustieteessä sovellettavaksi ymmärtäväksi menetelmäksi, mutta Aarnion innoituksen lähteenä oli jälkiwittgensteinilaiseen kielifilosofiaan ja G. H. von Wrightin tieteenfilosofiaan pohjautuva analyttinen hermeneutiikka. Tässä mallissa lain tulkinta lainopissa ja tuomioistuimissa perustuu oikeuslähteisiin pohjautuvaan oikeudelliseen argumentaatioon, jossa voidaan vedota moniin erilaisiin sääntöihin ja periaatteisiin. Tulkinnat eivät kuitenkaan saa olla mielivaltaisia, sillä se heikentäisi yhteiskunnan oikeusvarmuutta. Tätä näkemystä Aarnio muotoili teoksissaan *Oikeudellisen ajattelun perusteista* (1971), *Laki, teko ja tavoite* (1975), *On Legal Reasoning* (1977), *Mitä lainoppi on?* (1978), *The Rational as Reasonable* (1987) ja *Laintulkinnan teoria* (1989). Hän kiteytti oman lähestymistapansa komeaan yhteenvedoon teoksessa *Essays on the Doctrinal Study of Law* (2011). Hän käytti hyväksi Jürgen Habermasin diskurssietiikkaa ja Chaim Perelmanin ”uutta retoriikkaa”, joissa tulkinnan validisuuden kriteeri on hyväksyttävyyys ideaalisen (rationaalisesti harkitsevan) auditorion enemmistön mielestä.

Itselläni oli jo 1980-luvulla kiitollinen tilaisuus olla Aarnion kanssa eri mieltä oikeusnormien totuuskysymyksestä, toinen toisiaan kunnioittavan dialogin puitteissa. Muistelmateoksessaan *Oikeutta etsimässä: erään matkan tarina* (2014) Aarnio panee merkille ehdotukseni, jonka mukaan normin validisuus merkitsee oikeusyhteisön aktuaalista hyväksymistä. Hän kuitenkin katsoo, ettei tämä määritelmä riitä torjumaan tapauksia, joissa oikeusyhteisön konsensus on pakotettua ja epäoikeudenmukaista. Aarnion mukaan lainopin totuus ei ole korrespondenssia vaan koherenssia: ”Oikeustiede ei etsi tulkinnoillaan tarskilaista totuutta, vaan mahdollisimman hyvin perusteltuja ja perusteiltaan koherentteja normisuosituksia.”

Aarnion uran huippukohtia oli IVR:n maailmankongressin järjestäminen Helsingissä 1983. Hänen kansainvälisiin yhteistyökumppaneihinsa kuuluivat muun muassa Jerzy Wróblewski, Ilmar Tammelo, Alexander Peczenik, Ota Weinberger ja Robert Alexy. Vuonna 1997 Aarnio sai arvostetun Alexander von Humboldt palkinnon Saksassa. Vuonna 2000 hän perusti Ernesto Garzón Valdesin ja talousnobelisti James M. Buchananin kanssa Tampere Klubin, jonka keskusteluihin ”demokratiasta ja sen tulevaisuudesta” kutsuttiin noin kolmekymmentä huippuasiantuntijaa politiikan tutkimuksen, taloustieteen, sosiologian, historian, filosofian ja oikeustieteen aloilta.

Viisitoista vuotta toiminut Tampere Klubi täydensi Aulis Aarnion omaa aktiivista osallistumista julkiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun, jossa hänet tunnettiin reiluna ja määrätietoisenä yhteisen hyvän puolustajana. Tutkimustensa ja noin 300 lehtikirjoituksen lisäksi Aarnio kirjoitti kahdeksan historiallista romaania ja 20 näytelmää, joissa kaunokirjallisuuden kautta tuotiin esiin katsomuksellisia kysymyksenasetteluja.

Ilkka Niiniluoto

